

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним зверненням громадянина
Кузьменка Віталія Борисовича щодо офіційного тлумачення положення
частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України
(справа щодо застосування кваліфікуючої ознаки
«працівник правоохоронного органу»
до працівника державної виконавчої служби)

м. К и ї в
18 квітня 2012 року
№ 10-рп/2012

Справа № 1-13/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Маркуш Марії Андріївни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Стрижача Андрія Андрійовича — доповідача,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням громадянина Кузьменка Віталія Борисовича щодо офіційного тлумачення положень підпункту «д» абзацу другого пункту 1 статті 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року № 3781–XII (Відомості Верховної Ради України, 1994 р., № 11, ст. 50) з наступними змінами, частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення громадянина Кузьменка Віталія Борисовича щодо офіційного тлумачення положень підпункту «д» абзацу другого пункту 1 статті 2 Закону України «Про державний захист

працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року № 3781–XII з наступними змінами (далі — Закон), частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України (далі — Кримінальний кодекс).

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування судами України положень названих статей Закону і Кримінального кодексу.

Заслухавши суддю-доповідача Стрижачка А. А. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції, висловлені Президентом України, Головою Верховної Ради України, Комітетом Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, Генеральною прокуратурою України, Міністерством юстиції України, Міністерством внутрішніх справ України, Верховним Судом України, Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ, науковцями Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національного університету «Одеська юридична академія», Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні Національної академії наук України, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — громадянин Кузьменко В. Б. — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень підпункту «д» абзацу другого пункту 1 статті 2 Закону, частини третьої статті 364 Кримінального кодексу в аспекті питання, чи є працівник органу державної виконавчої служби працівником правоохоронного органу.

Необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень Закону та Кримінального кодексу, на думку автора клопотання, полягає в неоднозначному їх застосуванні судами України. Суб'єкт права на конституційне звернення стверджує, що суди загальної юрисдикції, кваліфікуючи діяння працівників державної виконавчої служби за статтею 364 Кримінального кодексу (зловживання владою або службовим становищем), в одних випадках посилалися на підпункт «д» абзацу другого пункту 1 статті 2 Закону і вважали таких працівників працівниками правоохоронного органу, у зв'язку з чим кваліфікували їхні дії за частиною третьою статті 364 Кримінального кодексу, а в інших — керувалися частинами першою чи другою цієї статті, тобто не вважали таких працівників працівниками правоохоронного органу. Додані до конституційного звернення копії рішень судів загальної юрисдикції підтверджують факт неоднозначного застосування положень нормативно-правових актів, про необхідність тлумачення яких ідеться.

2. Вирішуючи питання, порушене в конституційному зверненні, Конституційний Суд України виходить з такого.

2.1. Україна є демократичною, соціальною, правовою державою, у якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають

зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (статті 1, 3 Конституції України). Виключно законами України визначаються, зокрема, діяння, які є злочинами, та відповідальність за них (пункт 22 частини першої статті 92 Конституції України).

Кримінальний кодекс має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам; для здійснення цього завдання Кримінальний кодекс визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили (стаття 1 Кримінального кодексу).

2.2. У розділі XVII Особливої частини Кримінального кодексу визначено, які діяння у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, є злочинами, і покарання за них.

До таких злочинів належить і зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб (частина перша статті 364 Кримінального кодексу). Однією з кваліфікуючих ознак вказаного злочину є вчинення його працівником правоохоронного органу (частина третя статті 364 Кримінального кодексу).

3. У Законі встановлено, що правоохоронними органами є органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, митні органи, органи охорони державного кордону, органи державної податкової служби, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції (абзац перший пункту 1 статті 2).

Згідно з абзацом другим пункту 1 статті 2 Закону захисту підлягають працівники суду і правоохоронних органів, зазначених в абзаці першому цього пункту, а також співробітники кадрового складу розвідувальних органів України, працівники Антимонопольного комітету України та уповноважені особи Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, які беруть безпосередню участь, зокрема, у виконанні вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів дізнання і попереднього слідства та прокурорів (підпункт «д»). Напрями діяльності, вказані у цьому абзаці, не можна вважати додатковими підставами для віднесення органів, що провадять таку діяльність, до правоохоронних. Визначивши ці напрями, законодавець розширив коло осіб, які поряд із працівниками суду і правоохоронних органів підлягають державному захисту відповідно до Закону, що є цілком виправданим з огляду на його завдання.

Системний аналіз положень Закону і частини третьої статті 364 Кримінального кодексу дає підстави вважати, що працівник правоохоронного органу у вказаному положенні закону про кримінальну відповідальність як службова особа — суб'єкт злочину є кваліфікуючою ознакою відповідного складу злочину, а в Законі працівник правоохоронного органу є особою, яка у зв'язку з її службовою діяльністю підлягає особливому державному захисту відповідно до мети Закону. У зв'язку з цим положення підпункту «д» абзацу другого пункту 1 статті 2 Закону не може бути застосоване при тлумаченні положення частини третьої статті 364 Кримінального кодексу.

4. Відповідно до частини першої статті 2 Кримінального кодексу підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим кодексом. Згідно з частинами третьою, четвертою статті 3 Кримінального кодексу злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим кодексом, а застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено.

У Кримінальному кодексі встановлено вичерпні ознаки суб'єкта злочину — фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього кодексу може наставати кримінальна відповідальність (частина перша статті 18). Поряд із суб'єктом злочину в законі про кримінальну відповідальність виокремлено спеціального суб'єкта злочину — фізичну осудну особу, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа (частина друга статті 18).

Ознаки спеціального суб'єкта злочину наведено у відповідних нормах Особливої частини Кримінального кодексу. Спеціальним суб'єктом злочину, який підлягає кримінальній відповідальності згідно зі статтею 364 Кримінального кодексу (зловживання владою або службовим становищем), є службова особа, визначення якої міститься у примітці до цієї статті.

Законодавець у частині третій статті 364 Кримінального кодексу встановив покарання за зловживання владою або службовим становищем, вчинене працівником правоохоронного органу, яке є більш суворим, ніж передбачене в частині першій чи другій цієї статті покарання за такий злочин, вчинений службовою особою.

У статті 364 Кримінального кодексу не визначено, хто саме належить до працівників правоохоронного органу. Відсутні в законі про кримінальну відповідальність і посилання на відповідні положення інших законів України. Вказане унеможливує застосування положень інших законодавчих актів, зокрема й Закону, для встановлення щодо спеціального суб'єкта злочину кваліфікуючої ознаки, передбаченої частиною третьою статті 364 Кримінального кодексу, — працівник правоохоронного органу.

Конституційний Суд України вважає, що поняття «працівник правоохоронного органу» необхідно визначати відповідно до розуміння ознак цього суб'єкта злочину лише за змістом його застосування у Кримінальному кодексі. Із системного аналізу положень Кримінального кодексу вбачається, що в ньому розмежо-

вано поняття «працівник правоохоронного органу», «працівник державної виконавчої служби», «державний виконавець».

Зокрема, у частині другій статті 342 Кримінального кодексу передбачено кримінальну відповідальність за опір працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю під час виконання ним службових обов'язків, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві під час виконання цими особами покладених на них обов'язків щодо охорони громадського порядку, а в частині першій статті 343 Кримінального кодексу — за вплив у будь-якій формі на працівника правоохоронного органу чи працівника державної виконавчої служби з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися прийняття незаконного рішення.

На підставі викладеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення частини третьої статті 364 Кримінального кодексу не поширюється на державних виконавців та інших працівників державної виконавчої служби.

Враховуючи наведене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 51, 62, 66, 67, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. В аспекті порушеного в конституційному зверненні питання положення частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України, яким передбачено кримінальну відповідальність службової особи за зловживання владою або службовим становищем, а саме «дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені працівником правоохоронного органу», слід розуміти так, що встановлена ним кваліфікуюча ознака складу злочину — працівник правоохоронного органу — не поширюється на працівника органу державної виконавчої служби.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

● *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated April 18, 2012 No. 10-rp/2012 in the case upon the constitutional appeal of citizen Vitalii Borysovych Kuzmenko concerning official interpretation of the provision of Article 364.3 of the Criminal Code (case on application of the qualifying element «officer of a law-enforcement body» to officers of the State Executive Service)*

Subject of the right to constitutional appeal — citizen V.Kuzmenko — applied to the Constitutional Court with a claim to provide official interpretation of the provisions of sub-item «d» of paragraph 2 of Article 2.1 of the Law «On State Protection of Court and Law-Enforcement Bodies Staff» dated December 23, 1993 No. 3781-XII (hereinafter referred to as «the Law»), Article 364.3 of the Criminal Code with regard to the question whether an officer of the State Executive Service is an officer of a law-enforcement body.

According to Article 2.1 of the Criminal Code the grounds for criminal liability is a commitment by an individual of a socially dangerous deed which contains elements of a crime envisaged by this Code. According to Articles 3.3, 3.4 of the Criminal Code criminal nature of a deed, as well as its guiltiness and other criminal legal consequences shall be defined by this Code only, and application of the law on criminal liability by analogy is prohibited.

The Criminal Code provides exhaustive elements of a subject of a crime — a sane natural person who has committed a crime at the age when, according to this Code, criminal liability may take effect (Article 18.1). Along with subject of a crime the law on criminal liability distinguishes a special subject of a crime — a sane natural person who at the age, when the criminal liability may take effect, has committed a crime, which subject may be only a certain person (Article 18.2).

The elements of a special subject of a crime are indicated in the respective norms of the Special part of the Criminal Code. A special subject of a crime which is liable to criminal responsibility according to Article 364 of the Criminal Code (abuse of authority or official position) is an officer, its definition being provided in a reference to this Article.

In Article 364.3 of the Criminal Code the legislator established punishment for abuse of authority or official position committed by an officer of a law-enforcement body which is more severe than that for such crime committed by an officer envisaged in paragraph one or paragraph two of this Article.

Article 364 of the Criminal Code does not have definitions who are officers of a law-enforcement body. There are no references to other laws of Ukraine in the law on the criminal liability either. The abovementioned prevents application of the provisions of other legislative acts, specifically the Law in order to establish the qualifying element for a special subject of a crime envisaged by Article 364.3 of the Criminal Code — officer of a law-enforcement body.

The Constitutional Court deems that notion «officer of a law-enforcement body» shall be defined according to the understanding of elements of this subject of a crime only by the content of its application in the Criminal Code. The system analysis of the provisions of the Criminal Code shows that it differentiates between the notions «officer of a law-enforcement body», «officer of the State Executive Service», «a state enforcement officer».

On the grounds of the abovementioned, the Constitutional Court concluded that the provisions of Article 364.3 of the Criminal Code do not apply to state enforcement officers and other officers of the State Executive Service.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that in terms of the issue raised in the constitutional appeal the provisions of Article 364.3 of the Criminal Code which

envisages criminal liability of an officer for abuse of authority or official position, in particular «actions envisaged by paragraphs one or two of this Article if they are committed by an officer of a law-enforcement body», shall be understood as reading that the qualifying element of a crime — an officer of a law-enforcement body — established by it does not apply to an officer of the State Executive Service.